

Ötvös István

ELÉRNİ A „KITŰZÖTT CÉLT: MINDENKIRÓL MINDENT TUDNI”

A politikai rendészeti osztályok 1945–1946. Dokumentumok a magyar politikai rendőrség történetéből I. Szerk., bev., jegyz. Krahulcsán Zsolt – Müller Rolf, főszerk. Gyarmati György, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2009.

Ha esetleg bárkinek kételyei lettek volna eddig, hogyan is kezdődött a kommunista hatalomátvétel hazánkban, akkor mostantól elvetheti összes illúzióját. Mert a kommunizmus kapcsán sokat és sok mindent lehet mondani a marxizmusról, az ideális célokról – amelyeket szavakban kitűzött, de soha nem valósított meg. Lehet beszélni más politikai és gazdasági rendszerek igazságtalanságairól és bűneiről is – amelyek kétségtelen tények. De ami ebből a kötetből kirajzolódik, az egy rendszer gyakorlata és gondolkodásmódjának lényege.

A történet ott kezdődött, hogy a világháború végeztével Magyarországon megjelent a kommunista párt, amely a szovjet hadsereg kétségtelen támogatásával elkezdte kiépíteni a hatalmát. De nem az általa létrehozott szociális ellátórendszerrel, nem az általa befolyásolt oktatási intézményeken keresztül – vagy egyéb bevett módokon – próbálta meggyőzni a társadalmat saját igazságáról. Erre különböző okoknál fogva nem is volt ideje. Hanem egyszerűen az erőszakoszervek révén akarta – szó szerint – „átverni” a maga igazát.

A háború utáni helyzetben ehhez kellett a szovjet segítség, hiszen a megszállt országban a legális fegyveres szerv felállítása az ő hozzájárulásuktól függött. Ezzel a hátszéllel jött létre az új magyar rendőrség, annak politikai rendészeti része és a Katonapolitikai Osztály. A rendőrségnek a köztörvényes és igazgatási ügyeivel foglalkozó része jelen esetben nem annyira fontos. A katonákkal a kötet érthető módon nem foglalkozik, ám az első kettő létrejöttéről és működésének első két esztendejéről nagyon kiválóan válogatott dokumentumokat tett közzé a két szerkesztő.

Az összegyűjtött dokumentumokból egyértelműen kiviláglik néhány tény, amellyel talán még ma is sokan szeretnének vitatkozni. Mindenekelőtt az, hogy a kommunisták számára a politikai rendőrség kézben tartása mindenkifeletti cél volt. Nem csupán a szerv vezetését, hanem teljes állományát megbízhatóvá akarták tenni saját maguk számára. Maga Péter Gábor ismerte el, hogy „Az első napokban az volt az elgondolásunk, hogy a politikai rendőrség tagja csak kommunista párttag legyen, az ill[egális]. mozgalomban kipróbált ember” (Péter Gábor beszámolója, 1945. február). Aztán persze felismerték, hogy ez azonnal lehetetlen. De csak technikai szünetet tartottak, a célok nem változtak. A politikai rendőrség másik – kevésbé ismert – létrehozójának megfogalmazásában: „A jó politikai rendőrség anélkül, hogy zavarná legcsekélyebb mértékben is az

ország demokratikus rendjét, rajta tartja kezét ütőerén” (Tömpe András rendőr ezredes előadása a vidéki politikai rendőrség konferenciáján, 1945. október 1–3.). (Azért a Tömpe-féle „demokráciát” ne vegyük túl komolyan, a kommunista mozgalom olyan élharcosa számára, mint Tömpe, ez egyenlő volt pártja egyeduralmával. A lényeg, hogy az ütőerén legyen a kéz, aztán hogy azzal mikor kezdjük azt az eret elszorítani, az már csak a politikai helyzet függvénye.) A dokumentumokból tehát egyértelművé válik a törekvés, és annak megvalósítása: itt pártrendőrség épült, pártcélok irányították, és a hatalomátvétel eszközévé vált.

Van a pártrendőrség létrehozásának egy, furcsa – és a későbbi Rajk-per értelmezése szempontjából is releváns – eleme. „A csoportok [a nyomozócsoportok] összeállításánál figyelemmel voltam arra is, hogy a rendőrségi munka elvégzésére alkalmas embereken kívül olyanok is legyenek a csoportokban, akik a munkásosztályon belüli frakciós, provokátor munkát végzők leleplezésében és kézre kerítésében értékes segítséget tudnak nyújtani” (75) – írja Péter Gábor. És ezzel rávilágít arra, hogy mielőtt a hatalom megszerzésének rögzös útján elindultak volna, a saját pártjukban kellett megszilárdítani a hatalmukat. Ezzel kezdték a „munkát” és – miután az ellenzéküktől megszabadultak – ezzel is fejezték be. Sajátos pályáiv, 1949-re visszatértek oda, ahol Demény Pál és más „elhajlók” őrizetbe vételével elkezdték. Talán egyszer meg lehet írni a hazai kommunista mozgalom valódi teljes történetét, mert a világháború után természetesen a „frakció-sok” a hivatalos párttörténetírásból – ahogy az már lenni szokott – mindig kimaradnak.

A rendőrség vezetőinek tollából született dokumentumokon túl a szerkesztők közreadtak néhány olyan interpellációt is, amelyet a rendőrségi túlkapások miatt adtak be kiscgazdapárti képviselők. Ezek szövegéből – a hozzájuk fűzött kiváló lábjegyzetek segítségével – megismerhetünk néhány valóban kirívó esetet a korszak rendőri gyakorlatából. Másrészt viszont az interpellációk és a mellettük sorakozó dokumentumok együttesen rávilágítanak arra az iszonyatos szakadékra, amely a szervezkedő és szervező kommunista rendőri irányítók és a kiscgazda képviselők hozzáállása között volt. Míg az egyik társaság mindenben és mindenkin keresztülyalogolva építette a politika rendőrségét, a másik – a parlamentarizmust komolyan véve – próbált törvényes és jogi kereteken belül gátat szabni ennek. A kiscgazda próbálkozások természetesen sikertelenek maradtak.

És ezen a ponton kezdhet azon gondolkodni az olvasó, hogy ha a kommunista hatalmat a kezdetétől ilyen „belügyes” gondolkodásmód jellemezte, amellyel szemben a jogi eszköztár voltaképpen rendkívül halvány erőt tud felmutatni, akkor lehetséges-e egy ilyen típusú rendszert „fehérkesztyűs” hozzáállással lebontani. Ebben a „belügyes gondolkodásban” mindenki „kapcsolat”, „informátor”, ügynök. Mindenki ellenség, aki nem ért teljesen egyet a hatalommal, és természetesen állandóan mindenki összeesküvéseket sző.

Mert ugyan a sorozat csak az első kötetnél tart, de azért nincsenek kétségeink afelől, hogy a rendszer kimúlásáig ugyanilyen gondolkodásmód jellemezte a döntéshozókat. Csak legfeljebb már nem kellett kiépíteni a politikai rendőrséget – mert már megtették Rákosiék –, és interpellációtól sem kellett tartani – mert már felszámolták a parlamenti demokráciát.

De ha tovább tágítjuk szemlélődésünk körét, akkor azon is el lehet gondolkodni, hogy milyen belső következményekkel jár egy ilyen eszköz bevetése a hatalmi harcba. Mert a *hatalomátvitel ténye* mellett annak *mikéntje* is rendkívül fontos. Aki egy ilyen eszközt vet be, annak fejére ez a bűn előbb-utóbb visszahull. És itt már nem a Rajk-perre gondolunk. Sokkal inkább arra, hogy a törvénysértő eszköz alkalmazása felszámolja az adott hatalom legitimitását. Amikor pedig ez bekövetkezett, akkor már nincs visszaút: az illegitimitás tényéből következik a hatalmon levők félelme, és ezért szükségszerűvé válik a megtorló gépezet folyamatos fenntartása és alkalmazása. Ebből a folyóból pedig nehéz, sőt lehetetlen kilépni. Ezért hát – bármennyire is megkérdőjelezhető a hatékonysága – jobb az alkotmányos úton haladni.